

MOR HO!

Reprezentatívne dielo slovenskej hrdinskej epiky. Odsudzuje zotročovanie a hanobenie malých národov, oslavuje slobodu, rovnosť medzi ľuďmi a lásku k svojmu národu.

Autor pracuje s romantickým prístupom k historickej téme, mení si historické fakty podľa zámeru literárneho diela.

Dielo je zaujímavé **kolektívnym hrdinom** – idealizovanou skupinou mladých slovenských bojovníkov, ktorí vystupujú ako jedna bytosť.

Autor: SAMO CHALUPKA (1812–1883), narodil sa v rodine evanjelického kňaza, je mladším bratom Jána Chalupku, študoval na evanjelickom lýceu v Bratislave, rozširoval si štúdium na teologickej fakulte vo Viedni. Roku 1830 sa dobrovoľne zúčastnil na poľskom povstaní proti Rusku. Pôsobil ako kňaz, najdlhšie na fare vo svojom rodisku. Bol člen Štúrovej školy, patrí do slovenskej romantickej literatúry. Písal poéziu.

■ **Námet:** Samo Chalupka našiel námet v Šafárikových Dejínach slovenskej reči a literatúry. Sarmatský kmeň Limigantov roku 358 napadol rímskeho cisára Constantina. Samo Chalupka považoval tento kmeň za Slovákov. V texte presne rozlišuje Sloven = Slovák a Slovan.

Napr. Zem od Tatry po Dunaj je „daná Slovenom od Boha“ = Slovákom; „pravda bohy vydaná, káže nám Slovanom“ = všetkým Slovanom.

■ **Útvar:** hrdinská epická skladba.

■ **Kompozícia:**

Skladba má jednoduchú dejovú líniu. Príchod slovanskej družiny k Dunaju, vyjednávanie s cisárom, boj, smrť mladých bojovníkov.

Dejovú líniu prerušuje opis družiny, lyrický opis slovenskej krajiny a charakteristika Slovákov.

Zvláštnosťou je poňatie družiny ako kolektívneho hrdinu, všetci členovia naraz oslovujú cára a deklamujú odkaz kňazstva a staršiny rodu.

Vo chvíli, keď cár odmietne ponúkaný mier, nastáva boj muža proti mužovi.

Pokrik *Mor ho!* zaznieva na niekoľkých miestach textu ako dramatizujúci prvok.

Dej a ukážky

Príchod slovenských bojovníkov:

*Zleteli orli z Tatry, tiahnu na podolia,
ponad vysoké hory, ponad rovné polia;
preleteli cez Dunaj, cez tú šírú vodu,
sadli tam za pomedzím slovenského rodu.*

Lyrický opis rímskeho tábora:

*Duní Dunaj a luna za lunou sa valí:
nad ním svieti pevný hrad na vysokom brali.
Pod tým hradom Riman – cár zastal si táborom:
belia sa rady šiatrov ďalekým priestorom.*

Opis slovenských mládencov:

*Pobelavé kaderie šije im otáča,
modré ich oči bystro v okolo si páča.
Rostom sú ako jedle, pevní – ani skala:
zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala.*

Sú vyslancami svojej zeme:

*Slovanský rod ich poslal, zo slávneho snemu,
aby išli s pozdravom k cárovi rímskemu.
Oni čelom nebijú, do nôh nepadajú:
taká otroč neznáma slovenskému kraju;
lež božie dary nesú, chlieb a soľ, cárovi
a smelými sa jemu primlúvajú slovy:*

*„Národ slovenský, kňazstvo i staršina naša,
kroz nás ti, slávny cáre! svoj pozdrav prináša.
Zem tá, na ktorú kročiť mieni tvoja noha,
to je zem naša, daná Slovenom od Boha.
Pozri: tu jej končiny valný Dunaj vlačí,
tam Tatra skalnou hradbou okol nej sa vŕží.*

(Ústami mládencov zaznievajú myšlienky z národného programu štúrovcov.)

Charakteristika vlastností Slovákov a Slovanov:

Mierumilovnosť:

*Zvyk náš je nie napádať cudzie vlasti zbojom:
Sloven na svojom seje, i žne len na svojom;
cudzie nežiada.*

Pohostinnosť:

*Ale keď na naše dvere zaklope ruka cudzia
v úprimnej dôvere:
kto je, ten je: či je on zblízka, či zďaleka:
Vo dne, v noci na stole dar boží ho čaká.*

Rovnosť medzi ľuďmi a sloboda človeka:

*Pravda, bohy vydaná, káže nám Slovanom:
pána mať je neprávosť a väčšia byť pánom.
A človek nad človeka u nás nemá práva:
sväté naše heslo je: Sloboda a sláva! –*

Slovania sa zbavia zotročiteľov:

*A tí, krutým železom čo nad nami vládli,
kdeže sú? – My stojíme; ale oni padli. –
Lebo – veky to svedčia – vo knihách osudu
tak stojí napísané o slovanskom ľudu:
Zem, ktorú v údel dali Slovanom nebesá,
tá zem hrobom každému vrahovi stane sa. –*

Odpoveď cára:

*„Vedz, že som pán Rímu, a Rím je pán svetu:
To moja cárska vôľa; to vám na odvetu.“*

Hnev cára a odpoveď slovenských mládenčov:

*Hriema pyšný cár, hriema, zo stolca zlatého,
lenže Sloven nejde sa ľakať pýchy jeho.
Hoj, rozovrela tá krv slovenská divoko,
a junák ti cárovi pozrel okom v oko;
a z oka ti mu božia zablysla sa strela,
ruka sa napružila a na zbroj udrela;
a jedným veľkým citom srdcia im zahrli;
a jeden strašný ohlas ústa im vydali:*

*„Mor ho!“ kríkla družina slovenská odrazu
a meč zasvietil v pästi každému víťazu:*

*„Mor ho!“ kríkla a razom na cára sa metá:
To ti na rímsku pýchu slovenská odveta. –*

Dejový opis bitky:

*Zasurmili surmity, volajú do zbroje:
povstal tábor, do šíkov zvíjajú sa voje;
a voj za vojom divým útokom ta letí,
kde boj na cára bijú tie slovenské deti.
Husté prachu kúdoly po poli valia sa,
zem dupotom a nebo rykom sa otriasa. –
A tá naša rodinka, tá slovenská čata,
už vám je zôkol-vôkol od vrahov obstatá.
Sto mečov sa každému nado hlavou blyští,
lež Sloven nečítava vrahov na bojišti,
ale morí. – Hoj, mor ho! detvo môjho rodu,
kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu:
a čo aj tam dušu dáš v tom boji divokom:
mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom. –*

Posledný pohľad na rodný kraj:

*A nad riekou biely dom, v ňom jeho rod milý,
a v čistom poli dedov posvätné mohyly:
dedov, ktorých niekedy ľud riadievali rady,
ktorých meč divých vrahov odrážal nápadý.
Ich popoly dávno už čierna zem tam kryje,
ale ich meno posiaľ v piesni ľudu žije.
A sláva zašlých vekov junáka oviala;
a duša jeho svätým ohňom splápolala,
a meč v jeho pravici strašnejšie sa zvíja;
bleskom blýska na vraha, hromom ho zabíja.*

Mládeci umierajú za svoj rod:

*Hynú i naši, hynú, ale sta víťazi!
Žiadna rana zvuk bólu z úst im nevyrazí;
vďačne lejú vernú krv po osudnom poli;
oj, veď padnúť za národ – oj, veď to nebolí!*

Boj stíchne, neprežije ani jeden, aby zvestoval, že padli všetci za česť rodu:

*Kde naši? Hojže, Tatro, jasných orlov mati!
Nikdy sa ti tá tvoja detva už nevráti.*

Cár zvíťazil nad slabším a nevinným, morálne víťazstvo mu nepatrí:

*A cár s okom sklopeným na bojišti stojí:
A čo? – Azda tých padlých Slovenov sa bojí? –
Nie, lež bezdušné svojich hromady tam vidí
a zo svojho víťazstva radovať sa stydí.*

No zahyň, studom večným zahyň, podlá duša,
 čo o slobodu dobrý ľud môj mi pokúša.
 Lež, večná meno toho nech ovenčí sláva,
 kto seba v obeť svätú za svoj národ dáva.
 A ty, mor ho! – hoj, mor ho! detvo môjho rodu,
 kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu;
 a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
 Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom.

Forma

Skladba má združené rýmovaný verš, veršový systém – sylabizmus (dodržiavanie rovnakého počtu slabík vo verši).

Používa 13-slabičný verš.

Hrdinská skladba nemá úvodný obsírný opis prostredia a okolností. Autor pôsobivo využíva **personifikáciu, metaforu, zvukomalebnosť**:

orol – symbol slobody a neohrozeného boja,

orli – slovenskí bojovníci,

surmity – volajú do zbroje = personifikácia,

svieti pevný hrad = metafora,

zem dupotom a nebo rykom sa otriase = metafora,

Duní Dunaj a luna za lunou sa valí – zvukomalebnosť (navodenie

d n d n l n l n v l zvukového dojmu výberom hlások),

Zasurmili surmity = zvukomalebnosť.

z s r m s r m

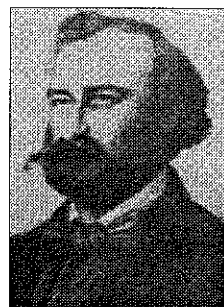
Autor pôsobivo využíva **modalitu vety**: veľmi často je tu **zvolanie**, pokrik – *Mor ho!*

Otázka: *A tí krutým železom čo nad nami vládli,
 kdeže sú?*

Z formálnej stránky je pozoruhodné, ako autor narába s jednoslabičným slovom (hoci ešte používa slabičný verš). Posledná strofa má 12 veršov a všetky sa už začínajú **jednoslabičným slovom**.

Použitá literatúra: Chalupka, S.: *Mor ho! a iné*. Bratislava: Tatran, 1974.

SMRŤ JÁNOŠÍKOVA

Majstrovsky rozvinutá jánošíkovská téma. Heroizmus a tragika Jánošíka symbolizuje osud slovenskej romantickej generácie. Postava Jánošíka nie je historická, autor sa inšpiroval ľudovými povestami a rozprávkami. Po mnohé roky toto dielo bolo zdrojom národného povedomia.

Autor: JÁN BOTTO (1829–1881), študoval na evanjelickom lýceu v Levoči, neskôr zememeračské inžinierstvo v Pešti, pracoval ako zememerač v Martine, Banskej Štiavnici a v Banskej Bystrici. Bol najmladším členom Štúrovej školy. Patrí do slovenskej romantickej literatúry. Písal poéziu. Vynikol vo využívaní alegórie.

■ **Útvar**: lyricko-epická skladba, autorom nazvaná romancou.

■ **Kompozícia**: Básnická skladba sa skladá z predspevu (Úvod) a deviatich spevov.

■ **Dejová línia** slabá, bez epizód. Napriek výnimočnosti života zbojníka si autor vyberá zľapanie, väznenie a popravu Jánošíka, čím symbolizuje stav národného hnutia po neúspešnej revolúcii 1848/49. Zjednocujúcim kompozičným prostriedkom jednotlivých spevov je **princíp kontrastu**, protikladu. Napr. vatra horiaca – vatra zhasínajúca; sloboda vo voľnej prírode – štyri steny temnice; tma – svetlo, noc – deň; skutočnosť – alegória.

Postava

Jánošík je v prvých dvoch spevoch predstaviteľom protifeudálneho odboja a postavou z ľudovej slovesnosti.

V IV. speve sa mení na romantického hrdinu a v V. speve na bojovníka za práva slovenského národa. V IX. speve je alegorickou bytosťou.